

Tiina Honka & Ida Rasi

OPINNÄYTETYÖN RAPORTTI

Luontosuhde varhaiskasvatuksessa – kirjallisuuskatsaus

LUONTOSUHDE VARHAISKASVATUKSESSA

Kirjallisuuskatsaus

Tiina Honka & Ida Rasi
Opinnäytetyö
Kevät 2023
Sosiaalian tutkinto-ohjelma
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Tekijät: Tiina Honka ja Ida Rasi

Opinnäytetyön nimi: Luontosuhde varhaiskasvatuksessa – kirjallisuuskatsaus

Työn ohjaajat: Riikka Huttunen ja Hannele Ollinen

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2023

Sivumäärä: 34 + 1 liite

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli saada selville, miten varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista osana varhaiskasvatuksen ympäristökasvatusta. Tavoitteenamme oli koota ilmiöstä tietoa yhteistyötahollemme sekä varhaiskasvatusta opiskeleville. Koottu tieto auttaa ammattilaisia ja opiskelijoita tulemaan tietoisiksi luontosuhteen hyödyistä ja sen rakentumisesta osana ympäristökasvatusta, sekä perustelemaan sitä, miksi varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatus ja luontosuhteen rakentumisen tukeminen ovat tärkeitä. Tavoitteenamme oli myös oma oppiminen ja hyödyllisten toimintatapojen sisäistäminen. Tietoperustassa määritellään ympäristösuhde, luontosuhde ja varhaiskasvatus.

Tutkimus toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena ja tutkimusaineistoksi valikoitui yhdeksän aineistoa, joista viisi oli keskeisiä tutkimuksellemme. Tutkimusaineistomme koostui seuraavista yhdeksästä lähteestä: Ympäristökasvatus, kestävän tulevaisuuden käsikirja (Cantell 2020), Iloa ja Ihmettelyä (Parikka-Nihti & Suomela 2014), Ihminen ja ympäristö, (Niemelä 2011), Kasvatus ekokriisin aikakaudella (Väri 2018), Varhaiskasvatuksen käsikirja (Hujala, Turja & Alijoki 2020), Ympäristökasvatuksen käsikirja (Cantell 2004), Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen (Salonen, Brady 2015), Retkellä: Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen (Raittila 2008), Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina: Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen (Koskinen 2010). Tutkimusaineistot analysointiin sisällönanalyysillä.

Tuloksiksemme muodostui 9 eri teemaa: Aistien käyttäminen, Henkilökohtaiseen ekologiaan tutustuminen, Leikki ja mielikuvitus, Havainnointi ja tiedonkeruu luonnosta, Taiteen hyödyntäminen, Osallistuminen, vastuullisuus ja varhaiskasvattajan esimerkki, Vuorovaikutus ympäristön kanssa, Empatia ja myötätunto, Kokemukset ja elämykset. Johtopäätöksissä totesimme, että lapsen luontosuhdetta voidaan tukea monin eri keinoin. Olennaista oli, että lapsi saa riittävästi erilaisia positiivisia kokemuksia luontoon liittyen erilaisissa ympäristöissä.

Ehdotamme jatkotutkimusaiheeksi toiminnallisia opinnäytetyöitä, joissa voidaan hyödyntää aineistostamme esiin nousseita teemoja sekä teoriaa ja rakentaa niitä apuna käyttäen lasten tarpeisiin vastaavia toiminnallisia harjoitteita.

Asiasanat: luontosuhde, ympäristökasvatus, varhaiskasvatus

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

Authors: Tiina Honka and Ida Rasi
Title of thesis: Relation to Nature in Early Childhood Education – literary survey
Supervisors: Riikka Huttunen and Hannele Ollinen
Term and year when the thesis was submitted: Spring 2023
Number of pages: 34 + 1 appendix

The purpose of this thesis was to find out how an early childhood educator can support child's relation to nature as part of environmental education within early childhood education. The aim was to compile information for our collaboration partner, other students, and other professionals in the field.

The method used was a descriptive literature survey. The material consisted of nine different studies, books, and articles, which were analysed with content analysis. As a result, nine different themes were found. Those themes are: Using of Senses, Familiarization with Personal Ecology, Play and Imagination, Observation and Collection of Information about Nature, Practical use of Artistic Methods, Participation, Responsibility and the Example of Early Childhood Educator, Interaction with Nature, Empathy and Compassion, Experiences and Sensations. Results suggested that child's relation to nature can be supported by many different methods.

For future studies it would be beneficial to execute a functional thesis using the themes provided above.

Keywords: Relation to nature, Environmental education, Early childhood education

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA	8
2.1	Ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta	9
2.2	Luontosuhde, ympäristökasvatus ja kestävä elämäntapa osana varhaiskasvatuksen tavoitteita	12
3	TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	14
4	TUTKIMUKSEN KULKU	16
4.1	Aineiston hakuprosessi	16
4.2	Aineiston muodostuminen	17
4.3	Aineiston analyysimenetelmä ja aineiston analysointi.....	20
5	TULOKSET	22
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	25
7	TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	28
8	POHDINTA.....	30
	LÄHTEET	35
	LIITTEET	39

1 JOHDANTO

Huoli ihmisten ja ympäristön hyvinvoinnista sekä elinolojen turvaamisesta myös tuleville sukupolville ovat saaneet meidät pohtimaan sitä, miten voimme varhaiskasvatuksen ammattilaisina tukea hyvää elämää nyt ja tulevaisuudessa. Varhaiskasvatuksen työntekijöitä lakisääteisesti velvoitavissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainitaan tavoitteeksi lasten kestävän elämäntavan sekä hyvinvoinnin tukeminen (Opetushallitus 2022, 21). Viime vuosina on nostettu esille huomio, että elämme globaalin ekokriisin aikakaudella (Cantell, Aarnio-Linnavuori & Tani 2020, 260). Varhaiskasvatus on ensimmäinen osa suomalaista koulutusjärjestelmää yksilön kasvussa kohti aikuisuutta. Varhaiskasvatuksessa rakennetaan perustaa yksilön arvomaailmalle ja sen yhteydessä voidaan tukea lapsen luontosuhteen rakentumista ja vastuullista suhtautumista omaan ympäristöönsä. Yhteiskunnassamme vastuullista ja kestävästä tapaa suhtautua ympäristöön edistetään ympäristökasvatuksen avulla. Ympäristökasvatuksella tarkoitetaan elinikäistä oppimisprosessia, jossa ihmiset tulevat tietoisiksi ympäristöstä ja siihen liittyvistä kysymyksistä. (Wolff 2004, 19.) Se on saanut alkunsa 1960-luvulla, jolloin heräsi huoli ympäristön tilasta, mikä synnytti maailmalaajuisen ympäristöliikkeen. Ympäristökasvatus tuli 1980-luvulla opetussuunnitelmiin. (Cantell ym. 2020, 9.)

Vaikka ympäristökasvatus on kirjattuna opetussuunnitelmiin ja erilaisiin kansainvälisiin sopimuksiin, sen käytännön toteuttaminen voi jäädä päiväkodeissa kapea-alaiseksi. Ympäristökasvatusta voidaan määritellä eri tavoilla, mutta yhteistä eri määritelmille on se, että ne pyrkivät käytännön toiminnan muutokseen. Ympäristökasvatus tapahtuu siis arjen toiminnassa. Sosionomeina työskentelemme lasten arjessa, jolloin toiminnallamme ja esimerkillämme vaikutamme lasten arvomaailman ja toimintatapojen muodostumiseen. Ympäristökasvatus ei saa kuitenkaan tarkoittaa lasten kuormittamista ympäristöongelmilla. Tärkeää sen sijaan on, että lapset saavat mahdollisuuksia empatian kokemuksiin ja heidän kykynsä huolehtia ympäristöstä kehittyä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 26.) Kiinteänä osana ympäristökasvatusta on lapsen luontosuhde. Sen rakentuminen on edellytys toimivalle ympäristökasvatukselle. Luontosuhteen pohja rakentuu lapsuudessa. Luontosuhde vaikuttaa siihen, miten yksilö kohtelee luontoa ja suhtautuu siihen. (Cantell 2011, 332.) Varhaiskasvatustilain mukaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan (Varhaiskasvatustilain 540/2018, 1:3.8 §). Tämän takia on tärkeää tarkastella sitä, kuinka varhaiskasvattaja voi tukea lasten luontosuhteen rakentumista varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksessa. Opinnäytetyössämme koottava tieto auttaa varhaiskasvatuksen ammattilaisia tukemaan lasten luontosuhteen kehittymistä lapsilähtöisesti päiväkodin arjessa.

Opetushallituksen julkaisemassa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimintaa ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa (Opetushallitus 2022, 49). Perustelemme aiheemme valintaa meitä lakisääteisesti velvoittavilla laeilla ja asiakirjoilla. Myös asiakirjojen mukaan luontosuhteen rakentuminen on osa varhaiskasvatuksen ympäristökasvatusta. Pyrimme laajentamaan tietämystämme siitä, kuinka toimia varhaiskasvatuksen vastuullisina ammattilaisina tukien lasten luontosuhteen rakentumista. Tavoitteemme on tuoda aiheeseen liittyvää tietoa helposti saatettavaksi varhaiskasvatuksen ammattilaisille ja opiskelijoille sekä opinnäytetyömme tilaajalle. Aiheen tutkimista innoittivat useat tutkimukset siitä, miten luonto elvyttää ja tukee terveyttä ja vahvistaa sosiaalisia taitoja. Luonnossa oleskelu esimerkiksi tukee ihmisten fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia ja auttaa toipumaan stressistä. (Cantell ym. 2020, 57.) Luontokokemusten mahdollistama stressistä elpymisen sekä muut terveyttä ja hyvinvointia tukevat vaikutukset luultavimmin lisäävät varhaiskasvatuksessa olevien lasten sekä siellä toimivien aikuisten hyvinvointia.

2 OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA

Lapsen luontosuhteen rakentumisesta ympäristökasvatuksessa ja sen tukemisen tavoista on saatavilla useita kandidaatin tutkielmia, pro gradu -tutkielmia ja toiminnallisia opinnäytetöitä. Aiheesta ei kuitenkaan löytynyt tuoreita väitöskirjoja. Aihetta sivuavia väitöskirjoja löytyi kaksi vuosilta 2008 ja 2010. Kirjallisuudessa luontosuhteen rakentumisesta ja rakentumisen tukemisesta on kirjoitettu enemmän. Aineistomme teoksista tuorein on Hannele Cantellin, Essi Aarnio-Linnavuoren sekä Sirpa Tanin kirjoittama teos, *Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja 2020*. Teoksessa käsitellään laajasti ympäristökasvatukseen liittyviä teemoja ja käsitteitä. Se sisältää paljon teoriaa ja konkreettisia esimerkkejä ympäristökasvatuksen, kestävän kehityksen, globaalikasvatuksen sekä ilmastokasvatuksen näkökulmiin liittyen. Kirjassa esitellään myös suomalaisen ympäristökasvatuksen keskeisiä tutkijoita ja asiantuntijoita. (Cantell ym. 2020.) Kirjassaan Iloa ja ihmettelyä: *Ympäristökasvatus vahaislapsuudessa 2014* Liisa Suomela ja Mari Parikka-Nihti tarkastelevat sitä, miten ympäristökasvatusta voidaan soveltaa varhaiskasvatuksessa. Teos on varhaiskasvatuksen ammattilaisille suunnattu. Se sisältää käytännön ideoita ympäristökasvatuksen toteuttamiseen päiväkodin arjessa. Siinä on myös teoriaa keskeisimmistä ympäristökasvatuksen käsitteistä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014.)

Kattava teos ihmisen ja ympäristön välisestä suhteesta on Jari Niemelän, Eeva Furmanin, Antti Halkan, Eeva-Liisa Hallanaron sekä Sanna Sorvarin teos *Ihminen ja Ympäristö* vuodelta 2011. Kirja on laaja katsaus ihmisen ja ympäristön vuorovaikutukseen. Teos käsittelee myös luontosuhteen rakentumista alkaen lapsuudesta. (Niemelä ym. 2011.) Tärkeänä teoksena pidämme myös Hannele Cantellin toimittamaa *Ympäristökasvatuksen käsikirjaa* vuodelta 2004, joka selittää ympäristökasvatuksen historiaa, sen keskeisiä teorioita sekä ympäristön suhdetta kulttuuriin. Lisäksi kirja tarjoaa käytännön vinkkejä ympäristökasvatuksen toteuttamiseen erityisesti kasvatuksessa. (Cantell 2004.) Kasvatuksen ja kasvatustilafilosofian tulokulmasta ympäristökasvatusta tarkastelee Veli-Matti Väri teoksessaan: *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Hän muun muassa nostaa esille Arto O. Salosen luoman käsitteen ekososiaalisesta sivistyksestä ja haastaa vallitsevan kasvatusjärjestelmän arvopohjan kestävyys. (Väri 2018.)

Aihettamme sivuavat väitöskirjat käsittelevät ympäristöä ja siinä toimimista laajoista näkökulmista. Molemmissa väitöskirjoissa korostuu lähiympäristön merkitys ja sen hyödyntäminen kasvatuksessa. Sanna Koskisen tutkimus ”Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina – ympäristökasvatuksen

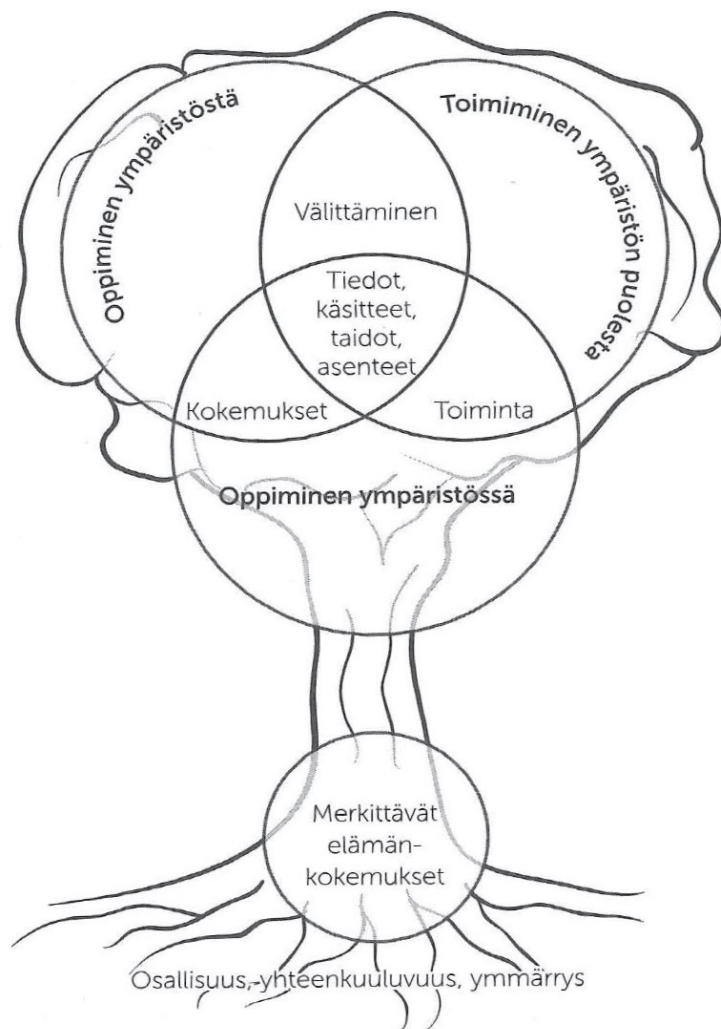
näkökulma osallistumiseen” on vuodelta 2010. Väitöskirjassa tarkastellaan koulumaailmassa olevien lasten ja nuorten osallistumista oman lähiympäristönsä kehittämiseen osana ympäristökasvatusta sekä arvioidaan ja pohditaan heidän ympäristövastuullista osallistumistansa. Väitöskirjassa tarkastellaan myös ympäristökansalaisuutta, johon liitetään myös ympäristökasvatuksen ja kansalaiskasvatuksen käsitteet. (Koskinen 2010.) Raija Raittilan vuonna 2008 julkaistussa väitöskirjassa selvitetään, miten lapset ja kaupunkiympäristö kohtaavat kuvaten ilmiötä hänen valitsemistaan näkökulmista. Tutkimuksen teoreettinen lähtökohta oli lasten ja ympäristön tarkastelu niin, että ne määrittävät toinen toistaan. Lasten oman aktiivisuuden merkitys ja erilaiset aktiivisuuden tavat tuovat esiin erilaisia kokemuksia vuorovaikutuksessa saman ympäristön kanssa. (Raittila 2008.)

2.1 Ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta

Tutkimuksen lähtökohtana ovat aikaisemmat tutkimukset, joista muodostetaan kokonaiskuva tutkimuksessa käytetyistä käsitteistä ja teorioista. Tutkimuksemme keskeisiä käsitteitä ovat ympäristökasvatus, luontosuhde sekä varhaiskasvatus. Luontosuhde on osa ympäristökasvatusta ja siksi perehdymme ensin ympäristökasvatuksen käsitteeseen sekä sen jälkeen luontosuhteeseen. Ympäristökasvatuksella tarkoitetaan elinikäistä ja kaikilla kouluasteilla tapahtuvaa oppimisprosessia, jossa ihmiset tulevat tietoisiksi ympäristöstä ja siihen liittyvistä ympäristökysymyksistä sekä ymmärtävät oman roolinsa ympäristön säilyttäjinä ja hoitajina. Ympäristökasvatuksen periaate on tiedon ja taitojen jakaminen ihmisille, jotta he voivat osallistua demokraattisen yhteiskunnan rakentamiseen. (Wolff 2004, 19.) Ympäristökasvatuksen päätavoitteet on hyväksytty YK:n ja UNEP:n ympäristökasvatuskonferenssissa Tbilissä 1977, jossa määriteltiin ympäristökasvatuksen sisältö ja tavoitteet. Julistus mainitsee ohjaaviksi periaatteiksi tieteidenvälisyyden, ympäristöaiheiden kompleksisuuden ymmärtämisen, ongelmanratkaisun ja kriittisen ajattelun taitojen tarpeellisuuden. Julistus painottaa ihmisen roolia ympäristöongelmien ratkaisijana ja sen tavoite onkin muuttaa ihmisten käytännön toimintaa. Ympäristökasvatus on jaettu kolmeen osaan. Jo 1970-luvulta lähtien ympäristökasvatuksen osa-alueiksi on nimetty kasvatus ympäristöstä eli ympäristöön liittyvä tieto, kasvatus ympäristössä sekä toiminta ympäristön puolesta. Suomessa ympäristökasvatus-termi on vakiintunut 1980-luvulla, jolloin se tuli myös opetussuunnitelmiin. (Cantell ym. 2020, 9, 12–13.) Varhaiskasvatukseen sisältyvä ympäristökasvatus voidaan nähdä arvokasvatuksena johon huolenpidon ja välittämisen teemat nivoutuvat olennaisesti. Ympäristökasvatus on osa varhaiskasvatuksen jokapäiväistä elämää. Sen tavoitteeksi voidaan määritellä lapsen aktiivinen ja osallistuva toimijuus, jonka ansioista hänen on mahdollista kokea itsensä osalliseksi kestäväen tulevaisuuden

rakentamisessa. Pienen lapsen elämässä toimijuus rakentuu ennen kaikkea itsestä huolehtimisen harjoittelun avulla. Omista tavaroista huolehtiminen edistää ympäristövastuullisuuden tunteen oppimista. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 31–32.) Ympäristökasvatustoiminnan perusta on ympäristöherkkyys, sen löytäminen ja ylläpitäminen. Kun lapsi kokee itseään ympäröivän todellisuuden kaikin aistein, hän voi konkreettisesti tuntee olevansa osa ympäristöä. Vasta kun lapset saadaan huomaamaan ympäristönsä, voidaan heidän ympäristösuhdettaan alkaa syventää. (Nordström 2004, 116.) Lapset tarvitsevat henkilökohtaisia kokemuksia ympäristöstä, toiminnan mahdollisuuksista ympäristössä ja tietoja ja taitoja ympäristöstä huolehtimiseen. Oppimisen kannalta on tärkeää, että lapsen sosiaalinen ympäristö on kiinnostunut lapsen kokemuksista. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 27.)

Ympäristökasvatusta, johon myös luontosuhteen rakentuminen kuuluu, on teoreettisesti tarkasteltu Palmerin puumallin sekä niin kutsutun laajennetun puumallin mukaan. Palmer korostaa, että ympäristökasvatuksessa on tärkeää huomioida lapsen yhteisöllinen osallistuminen ja sosiaaliset taidot. Puumallissa oksat jakautuvat kolmeksi osa-alueeksi. Ympäristökasvatuksen tulee tapahtua näillä kolmella osa-alueella yhtäaikaisesti. Osa-alueet ovat oppiminen ympäristöstä, oppiminen ympäristössä ja toimiminen ympäristössä kuvion yksi mukaisesti. Oppiminen ympäristöstä tuottaa lapselle kokemusten, huolehtimisen ja ympäristötietoisuuden lisääntyessä empiiristä ja kriittistä tietoa ympäristöstä. Ympäristössä oppiminen perustuu kokemuksellisuuteen ja toiminnallisuuteen. Ympäristön puolesta toimiminen sisältää arvokasvatuksellisen näkökulman. Lapsen eettinen kasvu syntyy huolenpidon, ympäristötietoisuuden ja toiminnan kautta. (Cantell & Koskinen 2004, 68–69.) Puumallissa on olennaista se, että onnistuneessa ympäristökasvatuksessa opitaan kaikilla näillä tavoilla tasavertaisesti ja samanaikaisesti eikä mallia nähdä hierarkkisenä. Puun juuret kiinnittyvät jokaisen lapsen omien henkilökohtaisesti merkityksellisten elämäkokemusten ympärille unohtamatta lapsen kehitysvaihetta, aikaisemman tiedon tasoa, sosiaalisia taitoja ja yhteisöllistä osallistumista. (Cantell, 2020 117.)

KUVIO 1. Laajennettu Palmerin puumalli (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 24)

Laajennetun puumallin mukaan ympäristövastuullisessa toiminnassa on keskeistä osallisuuden, voimaantumisen ja yhteenkuuluvuuden tunne. Ympäristölle myönteiset toimintatavat vahvistuvat, kun lapsi kokee osallisuutta, eli sitä, että hänen toiminnallaan on aidosti väliä. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 23, 27.) Lapsen osallisuuden tunne eli kokemus siitä, että hänen tekemisillään on aidosti väliä, on keskeinen periaate varhaiskasvatuksessa, mutta se on arvoitu merkittäväksi tekijäksi myös lapsen luontosuhteen kehittymiselle. Sanna Koskisen väitöskirjan mukaan lapsilla tulisi olla tilaisuuksia toimia kansalaisina ja oppia ympäristökansalaisuutta omassa elämässä toimimalla. Se edellyttää, että lapsia ja nuoria kuunnellaan ja heidät otetaan vakavasti. Kuulluksi tulemisen kokemus synnyttää osallisuutta ja kykyä sekä halua olla mukana ja kantaa vastuuta. (Koskinen 2010, 24–25.)

2.2 Luontosuhde, ympäristökasvatus ja kestävä elämäntapa osana varhaiskasvatuksen tavoitteita

Luontosuhteen perusta luodaan lapsuudessa kokemusten kautta. Luontosuhteeseen sisältyy esimerkiksi luonnon merkitys ihmiselle sekä se, miten luonto ilmenee ihmisen elämässä ja millaisen arvon ihminen antaa luonnolle. Ihmisen luontosuhde vaikuttaa siihen, miten ja millaisista lähtökohdista ihminen kohtelee luontoa. Onko luonnolla ihmiselle oma arvo vai onko se taloudellisen hyödyn lähde? Myönteinen ja vahva luontosuhde voi olla voimavara ja se kannustaa myös usein toimimaan luonnon hyväksi. (Cantell 2011, 332.) Luontosuhde on osa laajempaa ympäristösuhde -käsitettä. Luontosuhde muodostuu luonnonmukaisessa ympäristössä koettujen merkityksellisten kokemusten kautta. Nimitystä luontosuhde käytetään erityisesti silloin, kun tarkastellaan lapsen suhdetta luonnonmukaiseen ympäristöön ja siellä tapahtuvien ilmiöiden ymmärtämiseen. Luontosuhteen hyödyt ovat fyysinen ja psyykinen hyvinvointi sekä sosiaalisten taitojen ja yhteenkuuluvuudentunteen vahvistuminen. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 66–68.) Luontosuhteen hyödyt ovat siis hyvin samankaltaiset kuin esimerkiksi metsäkäyntien terveyshyödyt. Aikakauskirja Duodecimin mukaan luonnossa liikkumisesta ja oleskelusta saadut terveys- ja hyvinvointihyödyt ovat monen osatekijän summa. Keskeisin hyöty on stressitilanteesta palautuminen ja liikunnan aikaansaamat hyödyt. Ulkoilu luonnossa parantaa mielialaa, koettua terveyttä, kuntoa ja parantaa itsetuntoa. Myös luontoympäristön koettu laatu, kauneus, kiinnostavuus turvallisuus sekä ilman laatu, melu ja lämpötila vaikuttavat hyötyihin. Luonto koetaan aistien kautta ja merkittävä osa hyvinvointivaikutuksista on tahdosta riippumattomia. Luontokäyntien terveyshyödyt ovat psyykkisiä, erityisesti mielialaan vaikuttavia, fyysisiä, kuten suotuisat muutokset sykkeessä, verenpaineessa ja kortisoliarvoissa. Tutkimusten mukaan luonnossa liikkumisella ja oleskelulla on hyödyllisiä psykologisia ja fysiologisia vaikutuksia erityisesti terveille henkilöille. Luonnon terveyshyödyt yksilölle ja yhteiskunnalle liittyvät sairauksien ehkäisyyn ja terveyttä ylläpitävään vaikutukseen. Hyötyjä saadaan parhaiten säännöllisellä käytöllä, minkä takia luontoalueiden tulisi olla laadukkaita ja helposti saavutettavissa olevia. (Tyrväinen ym. 2018.) Luontokokemusten olisi siis toivottavaa olla osa lasten arkea sekä toteutua lasten lähiympäristössä, jotta luonnon terveyshyödyt voisivat toteutua.

Kesäkuussa 2020 Ympäristöministeriö ja Suomen ympäristökeskus teettivät luontosuhdebarometrin, jonka tulosten mukaan neljännes suomalaisista koki luontosuhteensa kehittyneen myönteisesti vuoden 2020 koronakevään aikana. Suurin osa kyselyyn vastanneista oli viettänyt enemmän aikaa luonnossa ja yhtä aikaa myös vastanneiden luonnon arvostus kasvoi. Vaikutukset luontosuhteen vahvistumiseen olivat suurimpia alle 25-vuotiailla (Cantell ym. 2020, 57–58.) Hyvä luontosuhde on

hyvinvoinnin perusta. Se on lähtökohta vastuulliselle, kestäväälle elämäntavalle, johon kuuluu huolehtiminen ympäristöstä ja toisista ihmisistä. Siksi hyvä luontosuhde vaikuttaa yleisesti hyvinvointiin. (Cantell 2011, 338.) Varhaiskasvatuksen ammattilaisten on tärkeä ymmärtää lapsen luontosuhteen monimutkaista ja laaja-alaista muodostumista sekä tukea lapsen hyvinvointia myös luontosuhdetta edistäen.

Varhaiskasvatuksen lakisääteisenä tavoitteena on edistää lapsen iän ja kehityksen mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia. Varhaiskasvatus on lapsen suunnitelmallisen ja tavoitteellisen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jossa painotuu erityisesti pedagogiikka. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 1:2 §.) Opinnäytetyömme kannalta keskeinen on varhaiskasvatuslakiin kirjattu tavoite ohjata lasta eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 1:3.8 §.) Varhaiskasvatusta ohjaa opetushallituksen laatimat varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, jotka perustuvat myös varhaiskasvatuslakiin. Tämän asiakirjan tarkoituksena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa sekä ohjata varhaiskasvatuksen laadun kehittämistä. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 5:21 §.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainitaan yhdeksi tavoitteeksi vahvistaa lasten luontosuhdetta sekä kannustaa vastuulliseen toimintaan ympäristössä ja suunnata heitä kohti kestävää elämäntapaa (Opetushallitus 2022, 49). Kestävän elämäntavan katsotaan olevan osa varhaiskasvatuksen arvoperustaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan ihmisen tulisi ymmärtää ekologisen kestävyuden olevan edellytys sosiaaliselle kestävyydelle ja ihmisoikeuksien toteutumiselle. Kestävän elämäntavan periaatteita ovat sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen sekä ekologinen ulottuvuus. Varhaiskasvatuksessa tulisi pyrkiä huomioimaan kaikessa toiminnassa kestävä elämäntavan välttämättömyys – arjen valinnoilla ja toimilla ilmenetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. (Opetushallitus 2022, 21, 33.) Tässä tutkimuksessa käytämme termiä varhaiskasvattaja. Sillä tarkoitamme henkilöä, joka toteuttaa suunnitelmallisia pedagogisia tavoitteita varhaiskasvatuksessa. Kasvatuksella tarkoitamme toimintaa, jonka avulla ohjataan lapsia muodostamaan omia mielipiteitään ja arvioimaan kriittisesti vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja sekä toimimaan eettisesti kestäväällä tavalla (Opetushallitus 2022, 23.)

3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksella on aina jokin tehtävä tai tarkoitus, joka ohjaa tutkimusstrategian valintoja. (Hirsjärvi 2009, 137). Opinnäytetyömme tarkoitus on saada selville, miten varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksessa. Laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään tutkimaan kohdetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti (Hirsjärvi 2009, 161), joten se soveltuu myös luontosuhteen rakentumisen tutkimiseen. Laadullisen tutkimusraportin arvioinnissa on tärkeää kiinnittää huomiota tutkimuksen yleiseen tarkoitukseen ja tutkimustehtävän rajaukseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 135.) Opinnäytetyömme tavoitteita asettaessa rajasimme aiheen selkeästi ja täsmällisesti, jotta rajaus mahdollistaa syvällisen perehtymisen ilmiöön. Tutkimuksen päätavoite on tutkimuskysymyksen muodossa. Opinnäytetyömme tutkimuskysymys on: Miten varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksessa? Varhaiskasvatuksen perusteiden mukaan ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimintaa ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävää elämäntapaa (Opetushallitus 2022, 49). Varhaiskasvatuksessa luontosuhde on osa ympäristökasvatusta, minkä takia molempien ilmiöiden yhtäaikainen tarkastelu on aiheen kannalta tarpeellista.

Opinnäytetyömme tavoitteena on koota ilmiöstä tietoa yhteistyötahollemme, sekä varhaiskasvatusta opiskeleville. Koottu tieto auttaa ammattilaisia ja opiskelijoita tulemaan tietoisiksi luontosuhteen hyödyistä ja sen rakentumisesta osana ympäristökasvatusta. Varhaiskasvatuksen tulevana ammattilaisina tavoitteenamme on myös oma oppiminen ja hyödyllisten toimintatapojen sisäistäminen osaksi ammatillista toimintaamme. Tulevana sosionomeina pyrimme työssämme tuomaan esille näkökulmia luontosuhteen rakentumisen hyödyistä yksilöille ja yhteiskunnalle sekä vaikuttamaan siihen, miten lapset suhtautuvat luontoon ja pystyvät nauttimaan luonnosta. Osa varhaiskasvatuksen sosionomien keskeistä osaamista on kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2017). Siihen voidaan nähdä kuuluvan myös vastuullinen toiminta luonnossa ja luontoon liittyvien kestävien arvojen ja asenteiden tukeminen. Sosionomin tulee osata analysoida hyvinvointia tuottavia kansallisia ja globaaleja rakenteita. Jotta varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti, tarvitaan ymmärrystä siitä, miten lapsen luontosuhde rakentuu osana varhaiskasvatuksen arjen toimintaa. Varhaiskasvattajilla tulee olla saatavilla teoriaan pohjautuvaa tie-

toa siitä, miten arjen pienilläkin luontokokemuksilla voidaan tukea lapsen luontosuhteen rakentamista. Opinnäytetyötä tehdessämme keräämme itsellemme myös tietoa siitä, miten voimme ammattilaisina toimia varhaiskasvatuksessa lasten luontosuhdetta tukien. Opinnäytetyömme tavoitteena on auttaa varhaiskasvatuksen sosionomeja perustelemaan sitä, miksi varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatus ja luontosuhteen rakentamisen tukeminen ovat tärkeitä. Hyvän luontosuhteen rakentuminen lapsuudessa mahdollistaa hyvinvointia sekä yksilölle itselleen että yhteiskunnalle.

Opinnäytetyössämme käytämme uusia ammattikorkeakoulujen yhteisiä kompetensseja, koska ne sopivat opinnäytetyömme aiheeseen. Ammattikorkeakoulujen yhteisistä kompetensseista työllemme keskeisin on kestävä kehitys, jossa painotetaan kestäväen kehityksen tuntemista, toteuttamista, edistämistä ja vastuullista kestäväen kehityksen mukaista toimintaa. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2022.) Kestävä kehitys, kuten luontosuhdekin, on osa ympäristökasvatusta. Opinnäytetyömme ytimessä on kestävä kehitys arvona ja eettisenä periaatteena. Se on myös johdattanut meitä valitsemaamme aiheeseen. Tutkimuksemme pyrkii edistämään kestäväen kehitystä lisäämällä tietoisuutta niistä työtavoista, joilla voidaan tukea kestäväen kehitystä pitkälle tulevaisuuteen. On myös eettisesti vastuullista rakentaa työmenetelmiä, jotka tukevat kestäväen kehityksen eri osa-alueita, kuten sosiaalista ja kulttuurista kestävyttä sekä taloudellista ja ekologista kestävyttä. Näiden keskinäinen tasapaino on tärkeää niin ympäristön kuin ihmistenkin hyvinvoinnin kannalta. Kun kestäväen kehityksen eri osa-alueet integroidaan varhaiskasvatuksen arkeen, luodaan tasapaino niiden välille. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 36.) Tämä luo edellytyksiä sille, että myös tulevilla sukupolvilla on mahdollisuus hyvään elämään, riittäviin luonnonvaroihin ja puhtaan ympäristöön.

4 TUTKIMUKSEN KULKU

Kuvaileva kirjallisuuskatsaus perustuu ja vastaa tutkimuskysymykseen laadullisesti aineiston perusteella. Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voidaan luonnehtia aineistolähtöiseksi ja sen avulla pyritään tuottamaan kuvaus, joka antaa ymmärryksen ilmiöstä. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on kertoa, mitä ilmiöstä tiedetään, mitkä keskeiset käsitteet ilmiötä kuvaavat sekä miten ne liittyvät toisiinsa. (Kangasniemi ym. 2013, 291–293.) Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voi luonnehtia yleiskatsaukseksi, jossa käytetyt aineistot ovat laajoja eikä aineiston valintaa rajaa metodiset säännöt. Myös tutkimuskysymykset voivat olla avarampia kuin muissa kirjallisuuskatsauksen tyypeissä. Kuvailevat kirjallisuuskatsaukset voidaan jaotella narratiivisiin ja integroiviin katsauksiin. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan kuvata laaja katsaus käsiteltävästä aiheesta järjestäen epäyhtenäistä tietoa helppolukuisiksi kokonaisuudeksi. Narratiivista kirjallisuuskatsausta voidaan hyödyntää myös ajantasaistamaan tutkimustietoa. Integroiva kirjallisuuskatsaus puolestaan kuvaa monipuolisesti tutkittavaa aihekokonaisuutta, ja siihen kuuluu oleellisesti kirjallisuuden kriittinen tarkastelu. (Salminen 2011, 6–8.) Toteutamme opinnäytetyömme kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, koska se soveltuu parhaiten aineistoomme ja pyrimme muodostamaan laajan sekä ajankohtaisen kuvan tutkimuskysymyksestämme. Tutkimusprosessia ohjaa keskeisesti tutkimuskysymys ja sen muodostaminen. Tutkimuskysymys muodostetaan tekemällä alustavaa kirjallisuuskatsausta, jossa perehdytään tutkittavaan ilmiöön ja sen keskeisiin käsitteisiin (Kangasniemi ym. 2013, 294.) Perehtymällä tutkittavaan aiheeseen, olemme keränneet sieltä olennaiset käsitteet ja muodostaneet niiden avulla tutkimuskysymyksen.

4.1 Aineiston hakuprosessi

Opinnäytetyömme pyrkii vastaamaan tutkimuskysymykseen: Miten varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksessa? Määrittellessämme oleellisia hakusanoja hyödynsimme suomalaista asiasanasto- ja ontologiapalvelua, Fintoa. Olemme myös osallistuneet kirjaston tarjoamiin tiedonhaun ohjauksiin. Aineistomme sisäänottokriteeri on julkaisuväli 2008–2022, jotta aineisto olisi tarpeeksi ajankohtaista ja uutta. Toisena kriteerinä on se, että aineisto antaa oleellista tietoa tutkimuskysymyksistämme. Ensisijaisesti pyrimme löytämään tutkimukseemme suomenkielisiä lähteitä. Poissuljimme lähteet, jotka ovat opinnäyte-

töitä, kandidaatintutkielmia tai pro gradu- tutkielmia, sekä muut lähteet, jotka eivät täyttäneet tieteellisen tutkimuksen kriteerejä. Hakusanoinamme olivat ympäristökasvatus, luontosuhde, varhaiskasvatus, lapsi, lapset, luonto-opetus sekä kasvatus. Hauissa käytimme Boolean operaattoreita, eli AND, OR ja NOT. Niiden avulla tarkensimme hakua vastamaan tavoitetta. Teimme hakupalvelin Jykdokilla sekä hakupalvelin Oula-Finnalla seuraavat haut, ympäristökasvat* OR luontosuh* AND varhaiskasvat* sekä ympäristökasvat*. Oula-Finnalla suoritimme myös haun luonto-opetus AND laps* OR last*. Sen jälkeen teimme myös haut Google Scholar -hakupalvelimella. Käytimme silloin hakusanoina ympäristökasvatus* OR luontosuhde* AND varhaiskasvatus* sekä ympäristökasvatus*. Erilaiset hakulausekkeet johtuvat eri hakupalvelinten eri tavalla toimivista sanankatkaisuista. Lisäksi teimme hakuja Jecer – Suomen varhaiskasvatus ry:n sivuilla.

Keskeisiä lähteitä löysimme hauillamme viisi. Lisäksi hakutuloksia tarkastellessamme päätimme ottaa mukaan yhden 2004 vuonna kirjoitetun teoksen, johon muissa aihetta koskevissa tutkimuksissa viitataan useasti. Lisäksi löysimme kaksi aihetta sivuavaa väitöskirjaa sekä Arto .O Salosen ja Marjatta Bradyn kirjoittaman artikkelin. Näin ollen tutkimusaineistomme koostuu seuraavista yhdeksästä lähteestä: Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja (Cantell 2020), Iloa ja Ihmettelyä: Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa (Parikka-Nihti & Suomela 2014), Ihminen ja ympäristö, (Niemelä 2011), Kasvatus ekokriisin aikakaudella (Väri 2018), Varhaiskasvatuksen käsikirja (Hujala, Turja & Alijoki 2020), Ympäristökasvatuksen käsikirja (Cantell 2004), Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen (Salonen & Brady 2015), Retkellä: Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen (Raittila 2008) ja Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina: Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen (Koskinen 2010).

4.2 Aineiston muodostuminen

Ennen aineiston käsittelyä määritetään analyysiyksikkö, joka voi olla yksittäinen sana, lause, lauseuma tai ajatuskokonaisuus, joka sisältää useita lauseita. Analyysiyksikön määrittämistä ohjaavat tutkimustehtävä ja aineiston laatu. Analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 91.) Opinnäytetyömme aineiston analyysiyksiköksi valitsimme ajatuskokonaisuuden, koska yksittäisten sanojen ja lauseiden tarkastelu ei anna riittävää kuvaa tutkittavasta ilmiöstä. Lukiessamme aineistomme läpi poimimme kaikki ajatuskokonaisuudet ylös, jotka vastasivat tutkimuskysymykseemme, miten varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista osana ympäristökasvatusta. Tutustuessamme aineistoon

havaitimme, että puhuttaessa luontosuhteesta mainittiin usein myös sanat luontoyhteys, ympäristöherkkyys ja ympäristösuhde. Huomasimme, että riippui usein kirjoittajasta, mitä termiä käytettiin kuvaamaan ihmisen suhdetta luontoon. Näitä termejä käytettiin usein myös synonyymeinä. Sisällytimme aineistoomme ne lausekokonaisuudet, jotka vastasivat mielestämme luontosuhde-käsitettä, vaikka kirjoittajan käyttämä sana olikin toisinaan eri. Tutkimuskysymyksessämme mainitaan varhaiskasvattaja. Tämän takia sisällytimme aineistoomme lausekokonaisuuksia teoksista, jotka ovat suunnattu erityisesti varhaiskasvattajille ja varhaiskasvatuksen henkilöstölle yleensä, vaikka lausekokonaisuuksissa ei aina mainittu varhaiskasvattajaa. Tällaisia teoksia ovat Ympäristökasvatuksen käsikirja, Iloa ja ihmettelyä: Ympäristökasvatus vahaislapsuudessa ja Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja.

Tutkimuskysymykseemme vastaavia ajatuskokonaisuuksia löysimme seuraavista teoksista, joista myös analysoitava aineisto muodostui taulukon yksi mukaisesti.

TAULUKKO 1. Analyysiyksiköiden määrä kirjallisuuskatsauksen teoksissa

Teos	Vuosi	Tekijä(t)	Analyysiyksiköitä (kpl)
Ympäristökasvatuksen käsikirja	2004	Cantell (toim.)	13
Iloa ja Ihmettelyä: Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa	2014	Parikka-Nihti & Suomela	12
Ympäristökasvatus: kestävän tulevaisuuden käsikirja	2020	Cantell ym.	9
Varhaiskasvatuksen käsikirja	2020	Hujala ym.	2
Kasvatus ekokriisin aikakaudella	2018	Värri	1
Yhteensä analyysiyksiköitä			37

Ympäristökasvatuksen käsikirjasta löysimme 13 kappaletta analyysiyksiköitä. Teos tarjoaa ideoita ympäristökasvatuksen suunnitteluun ja toteutukseen. Kirjasta löytyy kattavasti tietoa myös alan keskeisistä teorioista sekä näkemyksiä luontoon ja ympäristöön liittyen. (Cantell 2004.) Teoksesta

Iloa ja Ihmettelyä: Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa löysimme 12 kappaletta analyysiyksiköitä. Tässä teoksessa Liisa Suomela ja Mari Parikka-Nihti tarkastelevat sitä, miten ympäristökasvatusta voidaan tuoda varhaiskasvatuksen arkeen. Kirja sisältää teoriaa ympäristökasvatuksesta, kestävästä kehityksestä ja osallisuudesta sekä sen roolista osana varhaislapsuuden ympäristökasvatusta. Lisäksi kirja tarjoaa käytännön keinoja teorian soveltamiseen. (Parikka-Nihti & Suomela 2014.) Hannele Cantellin toimittamassa teoksessa, Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja, oli yhteensä yhdeksän tutkimukseemme soveltuvaa analyysiyksikköä. Teoksessa käsitellään ympäristökasvatuksen perusteita ja erityisesti sitä, miten henkilökohtainen ympäristösuhde rakentuu luontosuhteen avulla jo varhaislapsuudessa. Kirja tarkastelee myös sitä, miten asenteiden ja arvojen muodostuminen sekä osallisuus ja toiminta ympäristön puolesta ovat osa ympäristösuhteen muodostumista ympäristökasvatuksessa. (Cantell ym. 2020.)

Varhaiskasvatuksen käsikirjasta löysimme kaksi tutkimukseemme soveltuvaa analyysiyksikköä. Varhaiskasvatuksen käsikirja on varhaiskasvatuksen ammattilaisille suunnattu teos, johon on koottu keskeinen osaaminen varhaiskasvatuksen kehittämisen perustaksi. Kirja antaa välineitä, joiden avulla viedä varhaiskasvatussuunnitelmat monipuolisesti käytännön työhön. Kirjan artikkeleissa syvennytään myös ympäristöä tutkivaan toimintaan. (Hujala ym. 2020.) Teoksesta Kasvatus ekokriisin aikakaudella löysimme yhden analyysiyksikön, joka vastasi tutkimuskysymykseemme. Teos kyseenalaistaa nykyisessä kasvatusjärjestelmässä vallitsevia arvoja ja toimintatapoja, jotka ovat osana kulttuurissamme vallitsevaa kestäväntöntä ylikulutusta. Se haastaa löytämään viisaamman suhteen luontoon ja kasvatukseen. Teos pyrkii vastaamaan kysymykseen: Miten toimia kasvattajana, jos ymmärtää elämänmuotomme olevan ekologisesti kestäväntön? (Väri 2018.) Aluksi aineistoomme kuului 4 kpl analyysiyksiköitä myös Niemelän ym. teoksesta Ihminen ja Ympäristö, mutta teoksen ajatuskokonaisuuksissa ei mainittu tutkimuskysymykseemme kuuluvaa varhaiskasvattajaa eikä teos ollut erityisesti kasvattajille suunnattu ja siksi ne karsiutuivat pois aineistostamme. (Niemelä ym. 2011.) Yhteensä löysimme tutkimukseemme 37 analyysiyksikköä eli ajatuskokonaisuutta, joiden sisältöä lähdimme analysoimaan. Nämä analyysiyksiköt kokosimme uuteen tiedostoon, jossa näkyi myös, mistä teoksesta analyysiyksiköt ovat sekä sivunnumero, josta olimme sen poimineet.

4.3 Aineiston analyysimenetelmä ja aineiston analysointi

Opinnäytetyömme aineiston analysoimme sisällönanalyysillä. Valitsimme sisällönanalyysin analyysimenetelmäksi, koska sisällönanalyysi on suhteellisen yksinkertainen laadullisen analyysin metodi, ja se soveltuu aloittelevan tutkijan työkaluksi (Tuomi & Sarajärvi 2018, 106). Sisällönanalyysin tavoite on järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon kadottamatta sen sisältämää informaatiota ja siksi se soveltuu opinnäytetyöhömme hyvin. Laadullisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on informaation lisääminen, koska jopa hajanaisesta aineistosta voidaan luoda mielekästä, selkeää ja yhtenäistä tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysi perustuu päättelyyn ja tulkitintaan, kun aineisto hajotetaan osiin, käsitteellistetään sekä kootaan uudella tavalla johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 90–91.)

Analyysiyksiköiden poimimisen jälkeen analysoimme ne aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmällä, joka koostuu kolmesta vaiheesta: pelkistäminen, ryhmittely ja käsitteellistäminen. Ensimmäisessä vaiheessa eli pelkistämisvaiheessa karsimme analyysiyksiköistä epäoleellisen informaation pois ja pelkistimme alkuperäisilmaisut. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 91.) Tässä vaiheessa analyysiyksiköistä jäi jäljelle pelkistettyjä ilmauksia toiminnallisista tehtävistä, kuten eläinten hoitaminen ja talviruokinnasta huolehtiminen. Yhdestä analyysiyksiköstä saattoi löytyä useampia toiminnallisia tehtäviä.

Sisällönanalyysin toisessa vaiheessa eli aineiston ryhmittelyn vaiheessa pelkistetyt ilmaisut ryhmitellään luokkiin niin, että sisällöltään samankaltaista asiaa tarkoittavat käsitteet laitetaan samaan luokkaan. Tämä luokka myös nimetään sisällön mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 92.) Tässä vaiheessa tulostimme pelkistetyt ilmaukset paperille ja leikkasimme ne irti toisistaan luokitellaksemme ne eri yläotsikoiden alle. Luokittelun aikana toiminnallisten tehtävien paikat tarkentuivat eri yläotsikoiden välillä. Selkeyden vuoksi päätimme kutsua yläotsikoita teemoiksi. Teemat rakentuivat aineistosta löytyneiden toiminnallisten esimerkkien kautta: esimerkiksi eläinten hoitaminen ja talviruokinnasta huolehtiminen sijoittui osaksi teemaa nimeltä empatia ja myötätunto. Yhteensä tähän teemaan sijoittui kolme harjoitetta taulukon kaksi mukaisesti.

TAULUKKO 2. Esimerkkiteema ja sen harjoitukset

TEEMAT	HARJOITTEET
8. Empatia ja myötätunto (3 kpl)	Eläinten hoitaminen ja talviruokinnasta huolehtiminen
	Rakennetaan linnuille pesäpaikkoja
	Huolehditaan kasveista ja eläimistä

Lopullinen taulukko, jossa ovat kaikki teemat ja harjoitteet, löytyvät liitteestä yksi. Aineiston analyysin aikana joitakin teemoja yhdistettiin selkeän kokonaisuuden aikaansaamiseksi. Yhdistimme myös joitakin lähes samanlaisia ja samaan kokonaisuuteen kuuluvia harjoitteita, jotta saimme vähennettyä toistoa. Sijoitimme kaikki harjoitteet eri teemojen alle, mutta osa harjoitteista voisi sisältönsä perusteella sijoittua myös useampaan teemaan. Jaottelun aikana pyrimme selkeään ja johdonmukaiseen kokonaisuuteen, vaikkakin tiedostamme, että ei ole vain yhtä oikeaa tapaa jaotella aineistoa.

Viimeisessä vaiheessa eli käsitteellistämisen vaiheessa ryhmitellyt luokat yhdistetään ja niiden perusteella luodaan teoreettisia käsitteitä. Näin muodostetaan teoreettisten käsitteiden avulla kuva tutkittavasta ilmiöstä ja saadaan vastaus tutkimuskysymykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93–94.) Aineistomme sisällönanalyysin tuloksena muodostimme yhdeksän teemaa, jotka sisälsivät yhteensä 46 toiminnallista harjoitetta. Yhdessä nämä harjoitteet ja teemat muodostavat kokonaisuuden siitä, miten aineistomme mukaan varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentamista osana ympäristökasvatusta. Jatkossa viittaamme aineisto-sanalla sisällönanalyysissä tuloksena tulleisiin teemoihin ja harjoitteisiin.

5 TULOKSET

Tutkimuksen tuloksena havaitsimme, että varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista yhdeksään eri teemaan kuuluvien toiminnallisten tehtävien avulla. Seuraavassa kerromme eri teemojen sisältämistä toiminnallisista tehtävistä, joiden avulla varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista. Nimesimme toiminnalliset osiot harjoitteiksi, vaikka ne voivat sisältää myös asioihin tutustumista ja niiden tutkimista. Aineiston mukaan teemat ovat: 1. Aistien käyttäminen, 2. Henkilökohtaiseen ekologiaan tutustuminen, 3. Leikki ja mielikuviutus, 4. Havainnointi ja tiedonkeruu luonnosta, 5. Taiteen hyödyntäminen, 6. Osallistuminen, vastuullisuus ja varhaiskasvattajan esimerkki, 7. Vuorovaikutus ympäristön kanssa, 8. Empatia ja myötätunto, 9. Kokemukset ja elämykset. Jokainen teema sisältää eri harjoitteet. Kaikki teemat ja harjoitteet ovat koottuna liitteeseen yksi.

Eniten toiminnallisia harjoitteita sijoittui aistihavaintojen teemaan. Siihen kuuluu 11 toiminnallista kohtaa. Aistihavaintojen teemassa keskeistä on aistien tietoinen ja harkittu käyttäminen osana luontosuhteen rakentumisen tukemista. Aineiston mukaan ihminen tarvitsee ympäristökokemuksia kaikille aisteille, koska aistikokemusten kautta hän on yhteydessä ympäristöönsä, omaan kehoonsa ja myös tunnemaailmaansa. Nämä kokemukset muodostavat pohjan luontosuhteen rakentumiselle. Kirjallisuuskatsauksessamme esimerkkejä aistihavaintojen teemasta ovat muun muassa *pimeässä tuoksun avulla suunnistaminen ja herkkyysarjoitukset, joissa käytetään vuotellen kaikkia aisteja*. Aineistossamme Cantell kirjoittaa herkkyysarjoituksista seuraavaa:

Herkkyysarjoitukset, joissa käytetään vuoroin kaikkia aistimia, pyrkivät palauttamaan kyvyn aistia ympäröivää maailmaa. Aistiherkkyden kautta saadaan kosketuspintaa ympäristöön ja avataan portit muille menetelmille. Jotta voidaan tarkasti havainnoida, on ensin keskityttävä ja hiljennyttävä. (Cantell 2004, 116–117.)

Toiseksi eniten löysimme harjoitteita, jotka nimesimme henkilökohtaiseen ekologiaan tutustumisen teemaksi. Tähän teemaan sijoittuvat harjoitteet pyrkivät tekemään lapselle näkyväksi niitä monimutkaisia prosesseja, jotka saattavat vaikuttaa olevan irrallisia luonnosta, mutta ovat olennainen osa ihmisen vääjäämätöntä riippuvuutta luonnosta. Näistä prosesseista lapsi usein kokee arjessaan vain pienen osan kokonaisuutta tai vain prosessin lopputuloksen. Aineiston mukaan ihmisen luontoon kuulumista tulisi varhaiskasvatuksessa korostaa. Esimerkiksi lapsiryhmän kanssa voidaan tutustua siihen, *millainen on perunan tie ruokapöytään* tai *miten luonto ilmenee kerrostalossa*. Aineistossamme Willamo kirjoittaa:

Lasten maailmassa saattaa myös erityisenä 'luontoretkenä' mainostettu metsäretki jopa tukea ajatusta ihmisen ja muun luonnon erillisyydestä. – – Lapselle kannattaisi rakenteellisen eriyttämisen rinnalla myös korostaa sitä, että luonto on läsnä yhtä lailla kerrostalon sisäpihalla kuin metsässä, vakkakin erilaisena: hengitysilmana, pihakasveina, hämähäkinverkkoina, lämpönä, ääniaaltoina, rakenteiden materiaaleina ja tietysti ihmisinä. (Willamo, 2004, 44–45.)

Teemaan leikki ja mielikuvitus sijoittuu kuusi harjoitetta. Aineistossamme lapsen luontosuhdetta tukeviksi leikeiksi mainittiin *väijymisleikit, hiipimisleikit ja ulkoleikit* yleensä. Aineistomme mukaan, leikit ovat tärkeä osa erityisesti pienempien lasten ympäristökasvatusta. Teemaan kuuluvat myös luontoon liittyvät *luontoaiheiset sadut ja luontoon liittyvät ohjatut mielikuvaharjoitukset*. Varhaiskasvattaja voi esimerkiksi valita luontoaiheisia satuja luettavaksi lepohetkellä. Aineiston mukaan mielikuvitus vaikuttaa luontosuhteen rakentumiseen ja myös fiktiivisillä ympäristöillä on osansa lapsen luontosuhteen rakentumisessa. Tiedollista oppimista luonnosta ja sen havainnoimisesta kokosimme teemaan nimeltä havainnointi ja tiedonkeruu luonnosta. Siihen kuuluu viisi harjoitetta. Harjoitteissa esimerkiksi *tutustutaan kasveihin ja eläimiin havaintovälineiden avulla*. Tähän teemaan kuuluvat harjoitteet, joissa voidaan tehdä pieniä luontoon liittyviä kokeita, opetella käsitteitä ja luokitella luonnossa esiintyviä asioita.

Teemoja, joihin kuuluu neljä harjoitetta, ovat: Taiteen hyödyntäminen, Osallistuminen, vastuullisuus ja varhaiskasvattajan esimerkki sekä Vuorovaikutus ympäristön kanssa. Aineiston mukaan varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhdetta myös taiteen avulla. Esimerkiksi *ympäristön valokuvaaminen ja kuvien kautta kertominen siitä, mikä lasta ympäristössä kiinnostaa*. Aineistomme mukaan lasten kanssa voi tehdä esimerkiksi taidenäyttelyn, johon kerätään luonnon aarteita. Aineistossamme nousee esiin se, että lapselle ja aikuiselle ympäristö avautuu usein eri tavoin. Yleensä aikuiset tarkastelevat ympäristöä laajempänä kokonaisuutena, kun taas lapset saattavat kiinnittää huomiota yksityiskohtiin, jotka jäävät aikuiselta helposti huomaamatta. Tämänkaltaiset erot tulevat usein esiin, jos lasten annetaan valokuvata omaa ympäristöään ja kertoa kuvien avulla siitä, mikä ympäristössä on heidän mielestään kiinnostavaa. Teemaan nimeltä osallistuminen, vastuullisuus ja varhaiskasvattajan esimerkki, sijoittuivat ne harjoitteet, joissa esiintyvät vastuullisuuden ja osallistuminen aiheet. Tällaisia harjoituksia ovat esimerkiksi se, että *kerätään roskaa luonnosta* ja se, että *järjestetään lasten kokouksia*. Aineistomme mukaan ympäristökokemusten merkittävyyttä lisäävät osallisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunteet sekä ymmärtämisen mahdollisuudet. Aikuisten aito kiinnostuminen ympäristöä kohtaan kannustaa myös lapsia käyttäytymään vas-

tuullisesti. Teema, jonka harjoitteissa korostuu koetun ympäristön laatu, sai nimekseen vuorovai-
kutuksen ympäristön kanssa. Sen harjoitteisiin kuuluu esimerkiksi *mielipaikkojen etsiminen ja niissä
oleilu*. Aineiston mukaan erityistä merkitystä näyttäisi olevan toimimisella ja oleilulla luonnonvarai-
sessa ympäristössä. Mielipaikkojen synnyttämällä ympäristökokemuksilla on merkittävä vaikutus
positiivisen luontosuhteen rakentumisessa.

Teemaan empatia ja myötätunto sijoittui kolme harjoitetta. Empatian ja myötätunnon harjoitteita
ovat esimerkiksi *eläinten hoitaminen ja talviruokinnasta huolehtiminen*. Aineistomme mukaan po-
sitiivisen luontosuhteen syntyminen linkittyy myös empatiaan ja myötätuntoon. Hyvää oloa tuotta-
vat kokemukset, kuten kasveista ja eläimistä huolehtiminen, vahvistavat lapsen empatiakykyä ja
positiivista suhdetta ympäristöön. Viimeisen teeman muodostivat kokemuksen ja elämykset. Har-
joitteena tähän luokkaan sijoittui *ohjattujen luontoretkien järjestäminen*. Aineistomme mukaan oh-
jattu luontoretkeily mahdollistaa luonnon huomaamisen, elämyksellisen kokemisen ja yhteenkuu-
luvuuden kokemisen luonnon kanssa. Elämykselliset kokemukset vahvistavat luonnon arvosta-
mista, vastuuntuntoa ympäristöstä ja myönteisiä tunteita luontoa kohtaan. Luontoretkeily antaa lap-
selle aidon lähikontaktin luontoon.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyömme tutkimuskysymys on: Miten varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista varhaiskasvatuksen ympäristökasvatuksessa? Kirjallisuuden mukaan luontosuhteen rakentumiseen vaikuttavat monet eri tekijät ja varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista esimerkiksi monenlaisilla harjoitteilla, jotka sijoittuvat tutkimuksemme eri teemojen alle.

Cantellin mukaan lapsen luontosuhde syntyy leikkimällä, luonnossa liikkumalla ja luonnonilmiöitä seuraamalla ja tutkimalla. Hyvän luontosuhteen syntyminen vaatii sen, että lapsi saa omia myönteisiä luontokokemuksia. (Cantell 2011, 332.) Tutkimuksemme tulokset vahvistavat tätä näkemystä, koska niissäkin mainitaan samankaltaisia toimintatapoja. Ne antavat syyn hyödyntää leikkiä, luonnossa liikkumista, luonnon tutkimista ja havainnointia sekä ohjattua luontoretkeilyä varhaiskasvatuksessa. Cantell painottaa, että luontosuhteen rakentumisen kannalta lähiluonnon merkitys on tärkeä ja luontokokemuksia syntyy monissa arjen eri ympäristöissä. (sama.) Myös tutkimusaineiston perusteella lapsen luontosuhdetta voidaan vahvistaa toimimalla arjen ympäristöissä, luonnonympäristössä ja lapsen omissa mielipaikoissa. Kirjallisuuden mukaan luontosuhteen rakentumiselle erityisen olennaisia ovat omakohtaiset kokemukset ja se, että luonnossa liikutaan säännöllisesti. Myös sosiaalisilla suhteilla on vaikutusta luontosuhteen rakentumisessa. Toisten ihmisten kanssa luonnossa liikkuminen, heidän toimintansa seuraaminen sekä heidän asenteensa luontoon vaikuttavat lapsen luontosuhteen rakentumiseen. Luontosuhteen rakentumisen kannalta merkittäviä ihmisiä ovat vanhemmat, isovanhemmat, sisarukset, kaverit ja varhaiskasvattajat. (Cantell ym. 2020, 59–60.) Myös tutkimusaineistomme tulokset vahvistavat sitä näkemystä, että lapsen omakohtainen kokemus, sosiaaliset suhteet sekä kasvattajan esimerkin seuraaminen vahvistavat lapsen luontosuhteen rakentumista.

Kirjallisuuskatsauksemme tuloksissa aistiharjoitukset nousivat esille suurimpana toiminnallisena teemana. Hanna Nordström toteaa, että kun lapsi kokee itseään ympäröivän todellisuuden kaikin aistein, hän voi konkreettisesti tuntea olevansa osa ympäristöä. Vasta kun lapset saadaan huomaamaan ympäristönsä, voidaan heidän ympäristösuhdettaan alkaa syventää. (Nordström 2004, 116.) Tutkimuksemme vahvistaa sitä, että aistiharjoitusten merkitys on olennainen luontosuhteen rakentumiselle, koska ihminen on aina yhteydessä ympäröivään maailmaan aistiensa kautta. Risto Willamon mukaan luontosuhde ei ole ajattelutapa, joka valitaan, vaan jokaiseen ihmiseen kuuluva

omanlaisensa ulottuvuus. Luontosuhde voi puuttua ainoastaan tietoisuuden tasolla, mutta ei käytännön tasolla, niin kauan kun ihminen hengittää tai syö. Luontosuhdetta tulee rakentaa ihmisen kehollisuus ja biologisuus huomioiden – luontosuhdetta ei tulisi käsitellä ihmisestä irrallisena asiana, koska kukaan meistä ei eläisi hetkeäkään ilman happea ja kaurapuuroa. (Willamo 2004, 42.) Myös tutkimuksemme tuloksissa on useita harjoitteita, joissa tarkastellaan ihmisen biologista sidonnaisuutta luontoon. Tutkimuksemme tukee sitä käsitystä että, henkilökohtaiseen ekologiaan ja sen laajoihin ulottuvuuksiin tutustuminen on yksi tapa vahvistaa lapsen luontosuhdetta varhaiskasvatuksessa.

Cantellin mukaan on hyvä luontosuhde myös hyvinvoinnin perusta. Myönteinen luontosuhde on lähtökohta vastuulliselle, kestäväälle elämäntavalle, jossa ympäristöstä ja toisista ihmisistä huolehtiminen on olennaista. (Cantell 2011, 338.) Tutkimusaineistomme perusteella lapsen luontosuhteen rakentamista voidaan vahvistaa harjoitteilla, joissa tuetaan empatian ja myötätunnon kokemista osana varhaiskasvatuksen ympäristökasvatusta. Ilman ihmisen kokemaa empatiaa luonnon ja toisten olentojen hyvinvointi on hänelle merkityksetöntä eikä niiden ylläpitoon välttämättä ole motivaatiota.

Leikki ja mielikuvitus Nordströmin mukaan mielikuvituksella on elämässä tärkeä rooli, sillä sen avulla voimme muokata maailmaa ymmärrettäväksi. Sadut ja tarinat kertovat ympäröivästä maailmasta ja suhteestamme siihen. Ne antavat kaiken ikäisille mahdollisuuden eläytyä ympäristökasvatuksen teemoihin. (Nordström 2004, 119.) Tutkimuksemme aineisto osoittaa, että mielikuvitus on yhteydessä luontosuhteen rakentamiseen. Tutkimuksemme mukaan lapsen luontosuhdetta voidaan varhaiskasvatuksessa vahvistaa myös erilaisilla luontoon liittyvillä mielikuvitusharjoitteilla ja taiteen menetelmiä hyödyntämällä. Cantell toteaa, että taideperustaisessa ympäristökasvatuksessa yksilön ympäristöherkkyyden ja henkilökohtaisten kokemusten herättäminen ovat tärkeitä pedagogisia lähtökohtia. (Cantell ym. 2020, 163) Aineistomme tulokset vahvistavat sitä, että myös taiteen menetelmiä voidaan hyödyntää lasten luontosuhteen rakentamisen tukemisessa osana varhaiskasvatuksen ympäristökasvatusta. Taiteen ja mielikuvituksen hyödyntäminen lapsen luontosuhteen rakentamisen tukemisessa tulisi olla monipuolista, laaja-alaista, jatkuvasti kehittyvää sekä lapsen osallisuutta tukevaa. Varhaiskasvattaja voi helposti mahdollistaa lasten osallisuuden erilaisissa mielikuvitukseen ja taiteellisia menetelmiä hyödyntävissä toiminnoissa. Aineistostamme nousseiden teemojen avulla varhaiskasvattaja voi luoda pohjan monipuoliselle lapsen luontosuhteen rakentamisen tukemiseksi. Tutkimuksemme sisältää käytännönläheisiä harjoitteita, jotka ovat helposti muokattavissa ja sovellettavissa.

Varhaiskasvatuksen perusteiden tavoitteissa mainitaan lasten luontosuhteen vahvistaminen. Perusteissa ei kuitenkaan mainita selkeästi sitä, miten se käytännössä tapahtuu. Tutkimuksemme antaa yhteistyökumppanille ja varhaiskasvattajille ideoita ja vinkkejä luontosuhteen tukemiseen käytännön tasolla. Luokittelemamme teemat ja harjoitteet toimivat perustana, jonka avulla he voivat rakentaa toimintaa suunnitellessaan lapsiryhmälle sopivia kokonaisuuksia luontosuhteen rakentamisen tukemiseen. Lisäksi tutkimuksemme tekee tietoiseksi niitä lasten luontosuhdetta vahvistavia toimintatapoja, joita varhaiskasvatusryhmissä on jo ehkä aikaisemmin toteutettu ja kuinka niitä voidaan laajentaa ja muokata tukemaan lapsen luontosuhteen moniulotteista rakentumista.

Voitaneekin sanoa, että tekemämme kirjallisuuskatsauksen mukaan varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista monin eri keinoin. Kirjallisuuskatsauksemme vahvistaa sitä näkemystä, että arjen sisältämät pienetkin harjoitteet ja luontokokemukset edesauttavat luontosuhteen rakentumista varhaiskasvatuksessa. Aistiharjoitusten merkitys vaikuttaa olevan suotuisa lapsen luontosuhteen tukemisen kannalta, koska aistit ovat välttämättömiä yksilöä ympäröivän maailman kokemiseen. Luontosuhteeseen kuuluu myös henkilökohtainen ekologia ja siihen tutustuminen. Lasten kanssa voidaan tutustua eri ilmiöihin ja huomata kuinka ne ovat yhteydessä luontoon sekä nähdä myös ihmisen riippuvuus luonnosta. Varhaiskasvatuksen ympäristö ja lapsille luontainen tapa toimia pitävät sisällään paljon mahdollisuuksia luontosuhteen rakentumisen tukemiseen arjessa. Varhaiskasvattaja voi ohjata lapsia luontoaiheiden äärelle leikeissä, saduissa ja taiteellisessa työskentelyssä. Luonnon materiaaleja voidaan hyödyntää sekä taiteellisissa projekteissa, leikeissä että havainnoinnissa ja tiedonkeruussa. Elävien olentojen tarkkailu, hoitaminen ja hyvinvoinnista väittäminen voi vahvistaa lapsen kykyä tuntea empatiaa ja myötätuntoa eläviä ja sitä kautta vahvistanee lapsen empaattisia tunteita luontoa kohtaan. Lapsen luontosuhteen rakentumisen kannalta on olennaista, että lapsi saa riittävästi erilaisia positiivisia kokemuksia luontoon liittyen erilaisissa ympäristöissä, kuten luonnonympäristössä ja arjen ympäristöissä. Yhdessä varhaiskasvattajan kanssa voidaan ihmetellä sitä, miten luonto on läsnä kaikkialla sekä toimia luonnon puolesta esimerkiksi roskia keräten ja kasveista huolehtien.

7 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Eettisyyden arviointi on osa tutkimuksen laatua. Tutkijan on huolehdittava siitä, että tutkimussuunnitelma on laadukas, hyvin valittu ja että raportointi on hyvin tehty. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 111.) Opinnäytetyössä olemme pyrkineet laadukkaaseen tutkimussuunnitelmaan, sekä tekemään eettisesti kestäviä valintoja kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Tutkimuksen eettisyyden arviointi perustuu aiheen valintaan, aineiston keruuseen ja tutkimustuloksiin. Aiheen valinnan kannalta keskeistä on, miksi tutkimukseen ryhdytään ja kenen ehdoilla tutkimusaihe valitaan. Opinnäytetyön aiheen valinnassa olemme huomioineet sekä omat aiheeseen liittyvät että yhteistyötahon toiveet, mutta olemme pyrkineet tutkijoina objektiivisiin ja eettisesti kestäviin ratkaisuihin. Emme ole esimerkiksi antaneet omien näkemysten tai ennako-odotusten vaikuttaa sisällön tulkintaan. Tutkimuksen olemme toteuttaneet OAMK:n opinnäytetyön ohjeilla, joten olemme noudattaneet tutkimuksesamme ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n eettisiä ohjeita. Tutkimuksesamme olemme eettisten ohjeiden mukaan muun muassa valinneet aiheen oman osaamisemme mukaan, emme ole käsitelleet henkilötietoja ja olemme viitanneet käytettyihin lähteisiin. (Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2019, 14.)

Tutkimuksen luotettavuutta täytyy aina arvioida. Tutkijan tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta kohentaa laadullisen tutkimuksen luotettavuutta ja tarkkuuden tulisi koskettaa kaikkia tutkimuksen vaiheita. Keskeistä on luokittelujen tekeminen ja se, että lukija ymmärtää niiden alkujuuret ja perusteet. (Hirsjärvi ym. 2009, 231–232.) Opinnäytetyössämme olemme pyrkineet tekemään tekstistämme mahdollisimman selkokielistä, jotta lukija ymmärtää ajatuksemme. Yleinen perusvaatimus luotettavalle tutkimukselle on, että tutkijoilla on riittävästi aikaa tehdä tutkimus. Olimme vauruneet käyttämään opinnäytetyön laatimiseen runsaasti aikaa. Luotettavuutta parantaa myös tutkimusprosessin julkisuus. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole yksiselitteistä ohjetta, vaan sitä on arvioitava kokonaisuutena, jossa sisäinen johdonmukaisuus painottuu. Lopullisessa raportissa olemme pyrkineet kuvaamaan tutkimusprosessin auki mahdollisimman johdonmukaisesti ja avoimesti koko prosessin osalta. Tutkimuksessa on oleellista kertoa ja perustella, mitä ollaan tutkimassa ja miksi, sekä tuoda esille tutkijan omat sitoumukset tutkimuksessa. Tutkimme lapsen luontosuhteen rakentumisen tukemista siksi, koska aihe on mielestämme kiinnostava, eikä meillä ole sitoumuksia, jotka vaikuttaisivat opinnäytetyön tekemiseen. Tutkimuksessa tulee selvittää huolellisesti aineiston keräämiseen ja analysointiin liittyvät kysymykset, kuten se,

miten aineisto analysoitiin sekä miten tuloksiin ja johtopäätöksiin tultiin. Tutkimuksen raportissa kokonaisuuden tulee olla yksityiskohtineen selkeä ja ymmärrettävä. Tähän olemme myös opinnäytetyössämme pyrkineet. Tutkimusraportin lukijalle tulisi antaa riittävästi tietoa tutkimuksen eri vaiheista, jotta lukija voi arvioida tutkimuksen tuloksia. Tutkijan tulee aina myös arvioida oman tutkimuksensa luotettavuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 121–123.) Olemme pyrkineet arvioimaan huolellisesti tutkimuksemme luotettavuutta jokaisessa tutkimusprosessin vaiheessa. Usein laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta arvioidaan myös uskottavuuden, siirrettävyyden sekä refleksiivisyyden käsitteiden avulla.

Uskottavuus perustuu tieteellisen käytännön noudattamiseen. Tutkimuksen uskottavuus kulkee käsi kädessä tutkijan tekemien eettisten ratkaisujen kanssa. Uskottavuutta on myös se, miten tutkijan tekemä käsitteellistäminen sekä tulkinta vastaa tutkittavien aineistojen käsitystä ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 111, 121.) Opinnäytetyössämme olemme pyrkineet analysoimaan käytettäviä lähteitä tarkasti säilyttäen niiden alkuperäisen asiayhteyden ja idean. Olemme myös tehneet täsmälliset viittaukset, jotta lukija pystyy arvioimaan viittausten luotettavuuden. Siirrettävyys osana luotettavuutta voidaan katsoa tiivistetysti tarkoittavan sitä, miten tutkimustuloksia on mahdollista toistaa tutkimuskontekstin ulkopuoliseen vastaavaan kontekstiin. Tutkimuksen luotettavuutta parantaa siis se, jos samankaltaisia tutkimustuloksia saadaan eri tutkimuksissa, kun tutkimusasetelma toistuu. (sama, 121.) Refleksiivisyys tarkoittaa sitä, että tutkija asemoi itsensä tutkittavaa ilmiötä vasten. Tutkijan on siis tiedostettava omat lähtökohtansa ja arvioitava niiden vaikutuksia koko tutkimusprosessissa. (Kylmä & Juvakka 2007, 129.) Aihe on meille tärkeä, mutta tutkijoina olemme pyrkineet tarkastelemaan aihetta objektiivisesti niin, että emme ole vaikuttaneet valinnoillamme tutkimustuloksiin.

8 POHDINTA

Hyvän luontosuhteen rakentuminen lapsuudessa mahdollistaa hyvinvointia sekä yksilölle itselleen että yhteiskunnalle. Opinnäytetyömme auttaa varhaiskasvatuksen sosionomeja perustelemaan sitä, miksi varhaiskasvatuksessa ympäristökasvatus ja luontosuhteen rakentumisen tukeminen ovat tärkeitä. Lapsen luontosuhteen vahvistaminen on tärkeää, sillä kestävä luontosuhde on yksilötasolla aikuisuuteen asti merkittävin ympäristökäyttäytymistä ohjaava tekijä (Cantell ym. 2020, 252). Olemme koonneet opinnäytetyöhömmä teoriaa sekä siihen perustuvia käytännön harjoitteita, joilla varhaiskasvattaja voi tukea lapsen luontosuhteen rakentumista. Olemme myös itse oppineet laaja-alaisesti aiheeseen liittyvistä teemoista ja teorioista, sekä saaneet vinkkejä monipuolisiin käytännön harjoitteisiin.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli lisätä ymmärrystä siitä, miten lapsen luontosuhde rakentuu osana varhaiskasvatuksen arjen toimintaa. Tavoitteissa mainitsimme, että osa varhaiskasvatuksen sosionomien osaamista on kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen ja että siihen voidaan nähdä kuuluvan myös vastuullinen toiminta luonnossa ja luontoon liittyvien kestävien arvojen ja asenteiden tukeminen. Kasvatustieteen professori Veli-Matti Väri mainitsi teoksessaan Kasvatus ekokriisin aikakaudella seuraavaa:

Ekologinen tilanteemme vaatii ihmiskeskeisyyden ylittämistä ja myötä- ja vastuuntunnon pedagogista laajentamista ei-inhimilliseen luontoon. – – Tietoisuus luontosuhteesta ja sen asettamasta vastuusta on palautettava kasvatusajatteluun ja kasvatukseen. – – Meidän on muistettava alkuperäinen luontoyhteytemme, se, että olemme aina kietoutuneet luontoon ja luonnosta riippuvaisia. (Väri 2018, 108–109.)

Sosionomin kompetensseihin kuuluu myös kyky osata analysoida hyvinvointia tuottavia kansallisia ja globaaleja rakenteita. Tutkitusti luonnossa säännöllisesti vietetyllä ajalla on merkittäviä psyykkisiä sekä fyysisiä terveysvaikutuksia. Luonnossa liikkuminen vähentää stressiä, parantaa mielialaa, laskee verenpainetta, sykettä sekä kortisoliarvoja. Iso osa luonnon tarjoamista hyvinvointivaikutuksista on tahdosta riippumattomia ja ne koetaan aistien kautta. (Tyrväinen ym. 2018.) Aineistomme sisälsi harjoitteita, joissa hyödynnettiin aisteja sekä luonnossa oleskelua osana lapsen luontosuhteen tukemista. Useat aineistomme harjoitteet tukivat siis yhtä aikaa lasten luontosuhteen rakentumista mutta todennäköisesti myös lasten fyysisistä ja psyykkistä hyvinvointia. Myös Parikka-Nihti ja Suomela kirjoittavat luontosuhteen yhteydestä hyvinvointiimme sekä nostavat esille jopa lapsen tasa-arvoisen oikeuden henkilökohtaiseen ympäristösuhteeseen:

Jokaiselle lapselle tulee tarjota tasa-arvoiset mahdollisuudet oman ympäristösuhteen kehittämiseen. Hyvä luonto- ja ympäristösuhde on hyvinvointimme perusta. Ympäristöstä huolehtiminen, kestävä elämäntapa sekä luontosuhteen vahvistaminen on otettava keskeiseen rooliin kasvatuksessa sekä koulutuksessa. (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 71.)

Sosionomeina meidän tulee osata edistää lasten yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa myös heidän luontosuhteensa kehittämisessä.

Keskityimme tässä opinnäytetyössä etsimään luontosuhteen rakentumista tukevaa teoriaa ja käytännön harjoitteita. Mielestämme on kuitenkin tärkeä huomata, että varhaiskasvatuksen sosionomi voi vahvistaa lapsen luontosuhdetta myös ilman erillisiä varhaiskasvatukseen suunnattuja harjoitteita. Luonnossa oleminen ja siellä ajan viettäminen ovat luontosuhteen rakentumisen perustaa (Parikka-Nihti & Suomela 2014, 66). Cantellin mukaan myös kyky havaita ja huomata oma lähi-luonto on tärkeä luontosuhteen kehittymiselle (Cantell 2011, 332). Aineistostamme ei mainittu varhaiskasvattajan näkökulmasta pelkkään luonnossa oleiluun harjoitetta, jonka olisimme voineet ottaa osaksi tutkimustamme. Haluamme silti painottaa, että luonnossa ajan viettäminen ja vapaan leikin mahdollistaminen esimerkiksi metsässä on olennaista lapsen luontosuhteen rakentumisen osalta, myös ilman erillisiä ohjattuja harjoitteita.

Kirjallisuuskatsauksemme tulosten kautta olemme saaneet itsellemme paljon hyviä ideoita harjoitteista, joita voidaan toteuttaa varhaiskasvatuksessa. Aineistossa esiintyviä harjoitteita voi toteuttaa sellaisenaan tai muokata niitä toimintaan sopivaksi. Aineistosta nousi selkeämmin esille teemat kuin harjoitteet. Yksityiskohtaiset harjoitteet eivät korostuneet vaan harjoitteista puhuttiin usein yleisemmällä tasolla, jotka me määrittelimme teemoiksi. Olemme koonneet tähän ideoimiamme esimerkkejä harjoitteista. Aisteja voi hyödyntää harjoitteissa esimerkiksi siten, että tuulisella säällä nojaa lasten kanssa tuulesta huojuviin puihin, silloin voi ehkä tuntea omassa kehossa sen, miten tuulen heiluttama puu liikuttaa myös itseä. Aurinkoisella säällä voi tuntoaistia hyödyntäen kokea myös eri lämpötiloja eri materiaaleilla. Kädet voi asettaa esimerkiksi kiven tai puun pintaan siten, että toinen käsi on varjon puolella ja toinen sillä puolella, jolle aurinko on jo pitkään paistanut. Käsisissä voi ehkä tuntea auringon voiman ja pohtia sitä, miten se vaikuttaa myös meihin ihmisiin. Aineistossamme mainittiin useita konkreettisia harjoitteita siitä, miten lasten kanssa voi tutustua omaan henkilökohtaiseen ekologiaan. Aineistossamme mainittiin esimerkiksi tarkasteltavaksi harjoitteeksi se, miten peruna päättyy ruokapöytään. Toisaalta voitaisiin myös tutustua siihen, mitä syömättömälle perunalle tapahtuu kompostoinnissa ja miten se muuttuu ravinteeksi uusille peru-

noille. Teemassa leikki ja mielikuvitus mainittiin leikit lähinnä yleisellä tasolla. Konkreettinen esimerkki ohjatusta leikistä voisi olla eliöorkesteri, jossa leikitään eri eliölajien ääniä, esimerkiksi hytysen ininää, suden ulvontaa ja palokärjen nakutusta. Leikissä lapset ääntelevät ryhmissä valitun eläimen lailla ja varhaiskasvattaja johtaa eliöorkesteria. Ohjatun leikin lisäksi luonnossa tapahtuva vapaa leikki on erittäin merkityksellistä luontosuhteen rakentumisen kannalta.

Luonto on loppumaton havainnoinnin ja tiedonkeruun lähde. Lasten kanssa voi esimerkiksi tarkkailla muuttolintuja, kevään merkkejä ja veden eri olomuotojen ilmenemistä luonnossa tai vaikka tutkia luupilla ötököitä. Taiteen keinot soveltuvat monilta osin luontosuhdetta vahvistavien harjoitteiden toteuttamiseen. Luonnon materiaaleja voidaan hyödyntää taiteen tekemisessä tai toisaalta myös taiteen tekemisen tapoja voidaan toteuttaa luonnonympäristössä. Luonnosta voidaan hankkia materiaaleja esimerkiksi langan värjäykseen tai oman väripaletin kokoamiseen. Varhaiskasvattaja voi omalla esimerkillään motivoida ja rohkaista lapsia huolehtimaan omasta ympäristöstä vastuullisesti. Varhaiskasvattajan kanssa voidaan myös opetella vastuullisuutta jokamiehen oikeuksiin tutustumalla. Lapsen vuorovaikutuksellista suhdetta oman ympäristön kanssa voi esimerkiksi parantaa siten, että lapsilta kysytään, mitkä olivat heidän mielipaikkansa retkellä, jotta niihin voidaan tarkoituksella palata. Empatiaan ja myötätuntoon perustuvia harjoituksia ovat esimerkiksi eläimistä huolehtiminen maatilavierailuilla tai pihan muurahaisten ruokkiminen. Kokemukset ja elämykset ovat luontosuhteen rakentumisen ydintä. Varhaiskasvattajan on tärkeä tiedostaa, että luontorekeilyn elämyksen voi saada myös lähimetsästä tai puistosta.

Aiheeseen tutustuessamme löysimme myös hyviä käytännön toimintaan liittyviä materiaaleja, kuten Ilo kasvaa ulkona -julkaisu, joka on varhaiskasvatukseen suunnattu luontotoiminnan käsikirja. (Fågel, Jussila, & Sarkkinen 2021). Toinen kiinnostava luonnossa toimimiseen kannustava teos oli Takapihalta alkaa seikkailu -kirja (Tuomaa 2016). Lisäksi tutustuimme Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisemaan sivustoon: Luontoaskel hyvinvointiin, jossa toimintamallin avulla pyritään tukemaan kiertotalouutta ja lisäämään terveydelle edullista mikrobistoa lasten elimistössä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021). Tutustuimme myös Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi ry:n sivustoon (Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi ry 2023) sekä Helle Heckmannin teokseen Puutarhassa – leikki on oppimista (Heckmann 2014). Näitä teoksia ja nettisivuja suosittelemme hyödyntämään yleisesti tietoa aiheesta etsiessä ja käytännön harjoitteita suunnitellessa.

Koemme, että opinnäytetyömme mahdollistaa aiheen syvemmän tarkastelun myös tulevilla opinnäytetyöillä. Esimerkiksi toiminnallisessa opinnäytetyössä voidaan hyödyntää aineistostamme esiin

nousseita teemoja sekä teoriaa ja rakentaa niitä apuna käyttäen lasten tarpeisiin vastaavia toiminnallisia harjoitteita. Teemat ovat aiheiltaan laajoja ja mahdollistavat hyvin erilaisten harjoitteiden luomisen. Opinnäytetyössä kokoamamme teemat voivat toimia myös muistilistana, josta voidaan tarkastaa, ovatko luontosuhdetta vahvistavat harjoitteet suunniteltu kaikki teemat huomioiden. Toisaalta harjoitteita voi tehdä vain yhtä teemaa hyödyntäen tai siten, että luodaan kokonaisuus, jossa on harjoitteita useista teemoista. Haluamme mainita, että tutkimuksessamme ovat vain ne teemat, jotka nousivat esille aineistostamme. On kuitenkin todennäköistä, että on myös muita luontosuhdetta tukevia teemoja ja harjoitteita. Tutustuessamme aiheitamme käsittelevään kirjallisuuteen ja muihin materiaaleihin huomasimme, että niissä mainittiin myös kasvien kasvattaminen, päiväkotien omat puutarhat ja kasvatusta osana luontosuhteen vahvistamista. Ne olivat kuitenkin mainittu siten, etteivät ne suoraan vastanneet tutkimuskysymykseemme, emmekä siksi voineet sisällyttää niitä aineistoon. Haluamme kuitenkin nostaa esille myös nämä luontosuhteen tukemisen vaihtoehdot, joita jo useissa päiväkodeissa käytetäänkin osana ympäristökasvatusta.

Tätä tutkimusta tehdessämme oma käsityksemme luontosuhteen tukemisen merkityksestä on vahvistunut. Jo aikaisemmin olemassa ollut huoli ympäristön tilasta ja kestävä kehityksen välttämättömyydestä on opinnäytetyömme kautta linkittynyt omaan ammatilliseen osaamiseen varhaiskasvattajina. Opinnäytetyön tarjoama tieto ja käytännöntason ratkaisut siihen, miten tukea lasten luontosuhteen rakentumista varhaiskasvatukseen arjessa ovat vähentäneet kokemaamme ympäristöahdistusta. Lasten luontosuhdetta tietoisesti tukemalla voimme olla edistämässä omalta osaltamme yhteiskuntamme muuttumista kestäväan ja eettisesti vakaaseen suuntaan.

Teoksessa *Ympäristökasvatus: Kestävä tulevaisuuden käsikirja* Hannele Cantell esittää näemyksensä siitä, millaisia tulevaisuuden onnellisuuskokemukset voisivat olla:

Painopisteen tulisi siirtyä kuluttamisesta saadun onnellisuuden sijaan toisenlaisiin onnellisuuden kokemuksiin: esimerkiksi ihmissuhteisiin, luonnosta ja kulttuurista nauttimiseen tai muihin kokemuksiin, jotka eivät kuormita ympäristöä. (Cantell 2020, 196.)

Ymmäryksemme mukaan länsimaiset kuluttamistottumukset ovat maapallon resursseihin verrattuna kestävämmät ja myös lapset on jo vuosikymmeniä kasvatettu osaksi kestäväntä kulutus-kulttuuria. Kuluttamista on myös ihannoitu ja sen varaan on suurelta osin rakennettu länsimaisen hyvinvointiyhteiskunnan kehitys. Suunnan on muututtava ja siihen myös sosionomien on omalta osaltaan pystyttävä vastaamaan.

Myös Veli-Matti Väri painottaa uudenlaista kasvatusta, jossa päämääränä on realistinen elämän ehtojen turvaaminen tuleville sukupolville, eläimille ja kasveille. Uudenlainen kasvatusta etsii elämän rikkautta, syvyyttä ja toivoa mahdollisuuksista, jotka avautuvat olemisesta itsestään (Väri 2018, 143). Väri toteaa myös, että ekologisesti kestävä maailmasuhteen luominen vaatii uusia globaaleja eettisiä normeja, mutta myös lainsäädäntöä – ja ennen kaikkea kasvatusta uuteen, nykyistä viisaampaan luontosuhteeseen (Väri 2018, 22).

LÄHTEET

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2022. Suositus ammattikorkeakoulujen yhteisistä kompetensseista ja niiden soveltamisesta. Hakupäivä 7.2.2023. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2022/Kompetenssit/Suositus%20ammattikorkeakoulujen%20yhteisiksi%20kompetensseiksi.pdf?t=1642539572>.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2019. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Hakupäivä 7.2.2023. <https://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>.

Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry 2017. Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämänsä: Amattikorkeakoulutus sosiaalialan muutoksen edistäjänä. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n työryhmän selvitys sosiaalialan tilanteesta ja kehityksestä 2017. Hakupäivä 7.2.2023. http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_sosionomiselvitys_pitka_raportti_fin.pdf.

Cantell, Hannele, Aarnio-Linnavuori, Essi & Tani, Sirpa 2020. Ympäristökasvatus: Kestävän tulevaisuuden käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Cantell, Hannele 2011. Lapsuus ja nuoruus ympäristösuhteen perustana. Teoksessa Ihminen ja ympäristö (toim. Jari Niemelä, Eeva Furman, Antti Halkka, Eeva-Liisa Hallanaro & Sanna Sorvari). Helsinki: Gaudeamus, 332–338.

Cantell, Hannele 2004. Ympäristökasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Cantell, Hannele & Koskinen, Sanna 2004. Ympäristökasvatuksen tavoitteita ja sisältöjä. Teoksessa Ympäristökasvatuksen käsikirja (toim. Hannele Cantell). Jyväskylä: PS-Kustannus, 60–79.

Fågel, Riina, Jussila, Virpi & Sarkkinen, Silja 2021. Ilo kasvaa ulkona – luontotoiminnan käsikirja. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Hakupäivä 7.2.2023. <https://ilokasvaaulkona.fi/wp-content/uploads/2021/12/ilo-kasvaa-ulkona-luontotoiminnan-kasikirja.pdf>.

Heckmann, Helle 2014. Puutarhassa - leikki on oppimista. Helsinki: Osuuskunta Ciris.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hujala, Eeva, Turja, Leena & Alijoki, Alisa 2020. Varhaiskasvatuksen käsikirja. 5. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Kangasniemi, Mari, Utriainen, Kati, Ahonen, Sanna-Mari, Pietilä, Anna-Maija, Jääskeläinen, Petri & Liikanen, Eeva 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hakupäivä 15.4.2022. <https://elektra.helsinki.fi/se/h/0786-5686/25/4/kuvailev.pdf>.

Koskinen, Sanna 2010. Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina: Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura: julkaisuja 98. Hakupäivä 20.3.2022. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18551/9789513932176.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Kylmä, Jari & Juvakka, Taru 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita.

Niemelä, Jari, Furman, Eeva, Halkka, Antti, Hallanaro, Eeva-Liisa & Sorvari, Sanna 2011. Ihminen ja ympäristö. Helsinki: Gaudeamus.

Nordström, Hanna 2004. Ympäristökasvatuksen toimintamalleja. Teoksessa Ympäristökasvatuksen käsikirja (toim. Hannele Cantell). Jyväskylä: PS-Kustannus, 116–143.

Opetushallitus 2022. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022. Määräykset ja ohjeet 2022:2a. Helsinki. Hakupäivä 7.2.2023. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_1.pdf.

Parikka-Nihti, Mari & Suomela, Liisa 2014. Iloa ja ihmettelyä: Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Raittila, Raija 2008. Retkellä: Lasten ja kaupunkiympäristön kohtaaminen. Jyväskylän yliopisto: .jakaja: Jyväskylän yliopiston kirjasto. Hakupäivä 7.2.2020. <http://um.fi/URN:ISBN:978-951-39-3217-6>.

Salminen, Ari 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Hakupäivä 7.2.2023. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf.

Salonen, Arto O. & Brady, Marjatta 2015. Ekososiaalinen Sivistys Herättää Luottamusta Tulevaisuuteen. Aikuiskasvatus: Aikuiskasvatustieteellinen Aikakauslehti 35 (1), 4–15. Hakupäivä 7.2.2023. <https://doi.org/10.33336/aik.94118>.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021. Luontoaskel hyvinvointiin. Hakupäivä 7.2.2023. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/luontoaskel-hyvinvointiin>.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuomaa, Milla 2016. Takapihalta alkaa seikkailu: Tarinoita ja toimintaideoita lähiluontoretkille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tyrväinen, Liisa, Lanki, Timo, Sipilä, Raija & Komulainen, Jorma 2018. Mitä tiedetään metsän terveyshyödyistä? Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 134(13), 1397–403. Hakupäivä 28.5.2022. <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2018/13/duo14421?keyword=mitä%20tiedetään%20metsän%20terveyshyödyistä>.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Hakupäivä 20.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>.

Väri, Veli-Matti 2018. Kasvatus ekokriisin aikakaudella. Tampere: Vastapaino.

Willamo, Risto 2004. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: Ihminen suhteessa luontoon. Teoksessa Ympäristökasvatuksen käsikirja (toim. Hannele Cantell). Jyväskylä: PS-Kustannus, 36–45.

Wolff, Lili-Ann 2004. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa Ympäristökasvatuksen käsikirja (toim. Hannele Cantell). Jyväskylä: PS-Kustannus, 18–29.

Ympäristökasvatusjärjestö FEE Suomi ry 2023. Ympäristökasvatuksella kohti kestävä tulevaisuutta. Hakupäivä 7.2.2023. <https://feesuomi.fi>.

LIITTEET

AINEISTOSTA KERÄTYT TEEMAT JA NIIDEN SISÄLTÄMÄT HARJOITTEET

LIITE 1

TEEMAT	HARJOITTEET
1. Aistien käyttäminen (11 kpl)	Silmät peitettyinä kuunteleminen ja käsin tunnustelu
	Aistiradan kulkeminen silmät sidottuina
	Ilman kenkiä maaston tunnustelu
	Kulkeminen paljain jaloin
	Maassa makoilu
	Luonnon katselu ja kuuntelu eri kuvakulmista
	Kasveihin ja eläimiin tutustuminen eri aistien avulla
	Pimeässä tuoksun avulla suunnistaminen
	Yllättävien makujen maistaminen
	Luonnon havainnointi oksien ja lehtien alta, eli maan ajatuksiin samaistuminen
	Herkkyysharjoitukset, joissa käytetään vuorotellen kaikkia aisteja
2. Henkilökohtaiseen ekologiaan tutustuminen (8 kpl)	Oman tämänhetkisen lähiympäristön tutkiminen ja ymmärrys omasta sidonnaisuudesta siihen
	Mitä sähkö on ja miten sitä tuotetaan?
	Miten luonto ilmenee kerrostalossa?
	Miten vesi- ja viemärijärjestelmä toimii?
	Mistä vesi tulee hanaan ja miten kuuma vesi lämmitetään?
	Minkä takia savupiippuja on, mitä savu on ja miksi sitä tulee?
	Miksi öljy- tai jätehuoltoauton käy päiväkodilla?
	Millainen on perunan tie ruokapöytään?

3. Leikki ja mielikuvitus (6 kpl)	Väijymisleikit
	Hiipimisleikit
	Ulkoleikit yleensä
	Luontoaiheiset sadut
	Fiktiivisyys luontoon liittyen
	Luontoon liittyvät ohjatut mielikuvaharjoitukset
4. Havainnointi ja tiedonkeruu luonnosta (5 kpl)	Fyysisten olosuhteiden, kuten pakkasen merkityksen ymmärtäminen
	Harjoitellaan luokittelemaan kasveja ja eläimiä
	Opetellaan luontoon liittyviä käsitteitä
	Tehdään pieniä kokeita luontoon liittyen
	Tutustutaan kasveihin ja eläimiin erilaisten havaintovälineiden avulla
5. Taiteen hyödyntäminen (4 kpl)	Ympäristön valokuvaaminen ja kuvien kautta kertominen siitä, mikä lasta ympäristössä kiinnostaa
	Ympäristötaidetehtävien tekeminen
	Ihmistä muistuttavien esineiden etsiminen luonnosta
	Luonnon aarteiden kerääminen taidenäyttelyyn
6. Osallistuminen, vastuullisuus ja varhaiskasvattajan esimerkki (4 kpl)	Annetaan lapselle tilaisuus olla kansalainen ja ottaa vastuuta
	Kerätään roskia luonnosta
	Järjestetään lastenkokouksia
	Jaetaan luontokokemuksia yhdessä
7. Vuorovaikutus ympäristön kanssa (4 kpl)	Luonnon huomioiminen arjen eri ympäristössä
	Toimitaan luonnonympäristössä
	Mielipaikkojen etsiminen ja niissä oleilu
	Toimitaan ulkona

8. Empatia ja myötätunto (3 kpl)	Eläinten hoitaminen ja talviruokinnasta huolehtiminen
	Rakennetaan linnuille pesäpaikkoja
	Huolehditaan kasveista ja eläimistä
9. Kokemukset, elämykset (1 kpl)	Ohjattujen luontoretkien järjestäminen